

УДК 321.323

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.56.34>

ПОЛІТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИКО-АНТРОПОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Олексій Третяк

*Національний авіаційний університет,
кафедра соціології та політичних наук
просп. Любомира Гузара, 1, 03058, м. Київ, Україна*

Сергій Кондратюк

*Національний авіаційний університет,
кафедра соціології та політичних наук
просп. Любомира Гузара, 1, 03058, м. Київ, Україна*

У статті досліджено перспективу з'ясування настанов та умов політичної поведінки які складаються в межах архетипового кодування політичної дійсності. Аргументовано, що в умовах розбудови національної державності та викликів військового часу для сучасної України в актуальній є особлива антропологічна концепція політичної автентичності. Наголошено, що антропний зміст національної державності сучасних умовах набуває універсальних європейських та глобальних смислів. Звернено увагу на значення політичної антропології як чиннику формування унікального розуміння функціонування держави, яке значною мірою зумовлене етнографічними дослідними пріоритетами. Зазначено, що з політико-антропологічної точки зору держава постає більшим, ніж юридична чи адміністративна одиниця. У статті обґрунтовано, що політичні символи й ритуали мають вирішальне значення для забезпечення легітимності держави. Згідно з логікою статті, важливою є й регіональна соціокультурна специфіка, яка розкриває антропологічні виміри прийнятної соціальної поведінки. Встановлено, що у багатьох традиційних суспільствах практика прийняття рішень у громадах зміцнює ідею про те, що управління є колективною відповідальністю, таким чином узаконюючи місцеві структури керівництва. Розкрито, що сучасні політичні антропологісти вивчають владні структури, щоб зрозуміти, як вони формують специфічні стосунки між державою та її громадянами. Виявлено значення апеляції та референційності в сучасних політико-антропологічних дослідженнях до процесів державотворення в термінах політичного ритуалу, владного політичного символізму, політико-культурного детермінізму. Репрезентовано висновки, згідно з якими політико-антропологічний дискурс до певної міри «демістифікує» модернізаційний пафос сучасної державності. Він формує смислове поле, де політико-владні практики зведені до низки антропних рефлексій.

Ключові слова: політична антропологія, політичні основи держави, політичний ритуал, політичний символізм, політичний архетип.

Постановка проблеми. Дослідження формування антропологічних траєкторій політичних інститутів виступає важливою науковою проблемою в міждисциплінарному контексті. Сучасні політичні науки потребують з'ясування настанов та умов політичної поведінки які складаються в межах архетипового кодування політичної дійсності. Можливість передбачити дії та активність еліт та мас у певних типових ситуаціях є важливим важливою перевагою в організації експертно-аналітичного забезпечення політичного процесу. Політична антропологія в сучасних умовах формує методологічні засади для пошуку антропних передумов політичних рішень на основі типових практик політичного світосприйняття. В умовах розбудови національної державності та викликів військового

часу для сучасної України вкрай актуальною є особлива антропологічна концепція політичної автентичності. Її зміст має бути спрямований на розкриття українських смислів генези політичної влади та державності, які будуть ідейно віддаленими від пропагандистських квазіісторичистських наративів країни-агресора. Водночас своєрідний «антропний код» національної державності в сучасних умовах набуває універсальних європейських та глобальних смислів. Це також вимагає з'ясування архетипових фундаментальних понять та механізму пояснення політичних основ держави через давні соціальні та політичні практики. Це вимагає аналізу політичного символізму, ритуалізації політичного процесу, а також оптимальних поведінкових засад публічної комунікації між владою та народом.

Аналіз публікацій. Сучасна політична антропологія виникла як окрема галузь антропології в ХХ столітті, зосереджуючись на політичних аспектах соціальної організації. Відомі антропологі Е. Еванс-Прічард і М. Фортес, досліджували бездержавні суспільства, щоб зрозуміти форми політичного порядку поза централізованим управлінням. Монографія за їх редакцією виявила, що влада і авторитет існували в різних формах і не завжди покладалися на формалізовані інститути, як у західних суспільствах [3]. На сучасному етапі Н. Ізенберг вивчає історію класів в Америці [5], Ч. Джонсон аналізує мілітаризм, секретність і кінець республіки в контексті розвитку імперії [6], Р. Кхаре досліджує явище верстви недоторканих на матеріалі ідентичності і прагматизму серед чамарів Лакхнау [7], український дослідник В. Мельник виокремлює три етапи становлення політичної антропології [1]. Водночас проблематика національного державотворення в антропологічному вимірі потребує подальшої розробки.

Метою статті є з'ясування специфіки тлумачення політичних основ держави в сучасному політико-антропологічному дискурсі. Завданням статті є розкриття провідних засад антропологізації державотворчого дискурсу в умовах сучасного демократичного націотворення.

Основний зміст. Політична антропологія – це міждисциплінарна галузь, яка вивчає способи організації, розподілу та збереження влади в суспільствах. Вона також досліджує, як соціальні та культурні фактори формують державні політичні структури та динаміку. Згідно з позицією К. Грінхауз, американської фахівчині, що здійснює систематизацію сучасних політико-антропологічних уявлень, політика – це досить стара тема для антропології. Вона є набагато давнішою за загальну антропологію, і вона закріплена в самих її мотивах і методах. Але це теж нове, зазначає дослідниця. Протягом усієї своєї історії модернізація антропології періодично просувалася завдяки розумінням антропологів, імпліцитно пов'язаним з демократичними рухами, реагуючи або безпосередньо на кризу, або опосередковано у формі теоретичних і методологічних інновацій, які лише ретроспективно періодизують парадигматичні зміни в дисципліні навколо трансформаційних подій [4].

Сьогодні політична антропологія виходить за рамки дослідження бездержавних суспільств і включає аналіз складних державних систем, глобалізації та постколоніальної спадщини. Політичні антропологі формують колективне дискурсивне розуміння того, як влада виражається та «відчувається» на макро- і на мікрорівнях. Серед інших тем політичні антропологі вивчають символи влади, наративи легітимності, політичні ритуали та роль ідеології. Досліджуючи культурні та соціальні основи політики, політична антропологі пропонує унікальне розуміння функціонування держави. Воно значною мірою зумовлене етнографічними дослідними пріоритетами антропологічного наукового середовища. Керол Грінхауз вірно наголошує, що усі антропологічні підходи до політики мають спільну основу в етнографії та мають спільне зосередження на політиці як соціальному процесі, глибоко переплетеному з повсякденним життям [4].

З політико-антропологічної точки зору держава постає більш значним явищем, ніж юридична чи адміністративна одиниця. Антропологічний вимір держави – це конструкт, побудований на спільних цінностях, переконаннях і нормах, які зміцнюються різними соціальними механізмами. Макс Вебер, основоположник соціології та політичної теорії, визначив державу як орган, який має монополію на законне застосування насильства на території. У той час як визначення Вебера наголошує на «силі», політична антропологія припускає, що держави генерують владну спроможність як на основі примусу, так і з консенсусу. К. Грінхауз доречно висноує, що окремі дослідники більше, ніж інші, поміщають локалізовані описи в контекст транслокальної політики. Йдеться про політику, пов'язану з різними модальностями транснаціоналізму, розвиненого капіталізму та держави (серед інших сполучних контекстів) або, справді, як транслокальна політика [4].

Сучасна держава використовує політичні символи, зокрема такі, як прапори, гімни та монументальні архітектурні й скульптурні пам'ятки, аби сприяти почуттям політичної єдності та приналежності. Національні політичні ритуали, до яких сьогодні належать вибори, паради чи державні свята, зміцнюють легітимність держави, сприяючи розвитку колективної ідентичності. Політичні антропологісти стверджують, що політичні символи й ритуали мають вирішальне значення для забезпечення легітимності держави, оскільки вони пов'язують індивідуальні особистості з більшою політичною сутністю держави.

Актуалізуючи ці тези, К. Грінхауз справедливо висноує, що критична імплікація політичного дискурсу (тобто як імпліцитного та конкретного демократичного виклику лібералізму) є невід'ємною частиною його методологічної релевантності в антропології політики. Антропологічний дискурс стосовно державності – це не просто мова, а «агентивний ефект мови в сценаріях змагання». З цієї точки зору, аналітична релевантність наукового та політичного дискурсів полягає в питанні про те, як світи приватного знання (індивідуального чи колективного) стають множинними та публічними через політичне життя і навпаки [4].

В рамках сучасних академічних уявлень та прикладних політичних підходів ідеологія відіграє значну роль у формуванні легітимності держави. За допомогою масової освіти, ЗМІ та публічного дискурсу держава створює наративи, які виправдовують її владу та політику. До прикладу, концепція демократії як керівного принципу в західних суспільствах легалізує державну владу, розглядаючи її як вираження волі народу. При цьому важливою є й регіональна соціокультурна специфіка, яка розкриває антропологічні виміри прийнятної соціальної поведінки. Згідно зі спогадами Кріса Шора, висловленими в інтерв'ю С. Дюро, спостерігачі соціально-політичних практик стверджували, що Італія – це чудова країна для життя, якщо ви працюєте самостійно, у відпустці або маєте достатньо грошей, щоб бути вільним від усіх мереж клієнтелізму, які домінують у більшості сфер роботи. Але якщо ви працюєте в державній організації, важко уникнути втягнення в систему *gassomandazione*. Невисловленим питанням завжди було: «до якої групи ти належиш?», інакше, до якої фракції чи мережі ви належите, і хто є вашим захисником чи покровителем? Дослідник начебто знав про це, будучи антропологом Середземномор'я. Але жити з цим знанням та відчуттям це з перших вуст було зовсім іншим досвідом [10]. Вказане демонструє лояльність до демократії на макрорівні та лояльність до специфічних локальних практик непотизму та патронату.

Ідея суспільного договору, яку концептуалізували такі мислителі, як Джон Локк і Жан-Жак Руссо, передбачає, що первинно держава отримує свою владу з імпліцитної угоди з її громадянами. Хоча концепція суспільного договору в цілому є абстрактною, сучасні антропологісти помітили, що різні суспільства мають різні способи вираження

загальної згоди та ведення переговорів щодо спільного блага. У багатьох традиційних суспільствах практика прийняття рішень у громадах зміцнює ідею про те, що управління є колективною відповідальністю, таким чином узаконюючи місцеві структури керівництва. Тому актуалізація антропного виміру політичної поведінки та політичної свідомості стала основою для масштабування підготовки антропологів-дослідників та педагогів наприкінці ХХ століття. К. Шор зауважив, що університетська освіта США випускала більше докторантів-антропологів, ніж будь-коли могло працювати в цій системі. «Ми відчули, що з цієї роботи вийшло щось цікаве. Люди не просто використовували антропологію для роздумів над власною практикою; але вони привносили нові ідеї в антропологію зі своєї професійної практики. Коли ми створювали проєкт «Антропології в дії», ми хотіли викласти своєрідний маніфест, у якому говорилося, що це не «прикладна антропологія», а щось нове та відмінне: ми розглядали установи та організації, політичні процеси та саму професійну практику», зауважив відомий антрополог [10].

Крім політичної легітимності як однієї з підвалин демократичної державності, політична антропологія досліджує, яким чином влада діє всередині держави в контексті управління суспільними процесами. Політична влада в державі «розподілена» нерівномірно. З антропологічної точки зору вона ніби «протікає» через ієрархії та інституції, які можуть досить сильно відрізнятися в різних суспільствах. Суб'єкти антропологічного наукового дискутування вивчають базові владні структури, аби зрозуміти, як вони формують специфічні стосунки лояльності та підтримки між державою та громадянами. К. Вініта вірно наголошує, що навіть сьогодні існують суспільства, де організовані системи влади відсутні. Однак навіть у цих випадках існує група або організація, відповідальна за вирішення суперечок і підтримання законності та порядку. Традиційні політичні системи первісних суспільств зазнають трансформації під впливом сучасних політичних ідей. У результаті політична антропологія інтегрується в цю більш широку смислову структуру [11].

В авторитарних режимах такі ідеології, як расизм, войовничий націоналізм або прискорений модерний розвиток тощо, можуть виконувати аналогічні функції легітимації державотворення. Політичні антрополози встановлюють, яким чином легітимаційні наративи формуються, підтримуються та заперечуються різними групами суспільства. К. Вініта слушно наголошує, що у примітивних суспільствах можна спостерігати як традиційні, так і сучасні політичні інститути, що співіснують. Примітивні суспільства інтегруються до сучасної політичної структури. Тут «вступають у гру» політичні антрополози, досліджуючи, як ці дві системи взаємодіють в обох типах суспільств і як впровадження сучасних політико-владних підходів змінює традиційні політичні системи [11].

Через антропологічну призму політичні системи постають не статичними сутностями, а досить складними політико-інституційними та соціокультурними структурами, що розвиваються. Вони відображають політичні вірування, цінності та практики взаємодії громадян, що входять до них. Одним із перспективних дослідних напрямків сучасної політичної антропології є розуміння політико-комунікаційних та політико-організаційних основ держави. Вони забезпечують сталий рівень легітимності, у них розподіляється влада, яка пов'язує маси та еліти в новітніх умовах діджиталізації.

Висновки. Таким чином, політико-антропологічний дискурс складається з поняттєво-категорійної структури, яка охоплює емпіричні засади додержавних політико-владних практик в сучасному суспільстві. Апеляція та референційність в сучасних політико-антропологічних дослідженнях до значення процесів державотворення в термінах політичного ритуалу, владного політичного символізму, політико-культурного

детермінізму тощо, покликані з'ясувати вектор розвитку державності в рамках якісних методологічних міркувань.

На відміну від домінантної парадигми політичної системи та структурно-функційної логіки, політична антропологія намагається з'ясувати потреби людини як громадянина держави. Процеси державотворення за умови врахування принципу людиноцентризму набувають особливого виміру ціннісної оцінки. Як наслідок, змінюються стратегії пояснення та причинно-наслідкові зв'язки в рамках владно-організаційного управлінського планування. Політико-антропологічний дискурс доречно «демістифікує» модернізаційний пафос сучасної державності. Він також до певної міри зводить політико-владні практики до низки антропологічних рефлексій. Однак внаслідок цього політична поведінка громадян та влади в рамках процесів державотворення набувають рис аспекту антропного сприйняття політики. Означене вимагає подальшого з'ясування у вигляді встановлення антропологічних основ політичної ментальності та національного характеру.

Список використаної літератури

1. Мельник В. Три етапи становлення політичної антропології. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. 2019. Вип. 23. С. 190–195.
2. Черняхівська В., Тихоненко О. Методи дослідження гендерної політики в системі державного управління в межах антропоцентричної парадигми наукового пізнання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2021. Вип. 1. С. 80–87.
3. African Political Systems. Edited By M. Fortes, E. E. Evans-Pritchard Copyright Routledge. 2016. 328.
4. Greenhouse C. J. Political Anthropology URL: <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea1987>
5. Isenberg N. White Trash: The 400 Year Untold History of Class in America. New York: Viking, 2016. 456.
6. Johnson Ch. The Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic. New York: Metropolitan Books, 2004. 268.
7. Khare R. The Untouchable as Himself: Identity and Pragmatism among the Lucknow Chamars. New York: Cambridge University Press, 1984.
8. Koch K.-F., Altorki S., Arno A., Hickson L. Ritual Reconciliation and the Obviation of Grievances: A Comparative Study in the Ethnography of Law. *Ethnology*. 16. 1977. 269–284.
9. Lancaster W. The Rwala Bedouin Today. Prospect Heights, IL: Waveland Press, 1997. 248.
10. Shore C., Durão S. From a political anthropology to an anthropology of policy: interview with Cris Shore. URL: <https://doi.org/10.4000/etnografica.220>
11. Vineeta K. Political Anthropology. URL: <https://www.anthromania.com/2023/08/11/political-anthropology/>

POLITICAL BASIS OF THE STATE IN THE CONTEMPORARY POLITICAL AND ANTHROPOLOGICAL DISCOURSE**Oleksii Tretiak***National Aviation University,
Department of Sociology and Political Sciences
ave. Lyubomyra Huzara, 1, 03058, Kyiv, Ukraine***Serhiy Kondratyuk***National Aviation University,
Department of Sociology and Political Sciences
ave. Lyubomyra Huzara, 1, 03058, Kyiv, Ukraine*

The article examines the perspective of clarifying the guidelines and conditions of political behavior that are formed within the archetypal coding of political reality. It is argued that in the conditions of the development of national statehood and the challenges of wartime, a special anthropological concept of political authenticity is relevant for modern Ukraine. It is emphasized that the anthropic meaning of national statehood under modern conditions acquires universal European and global meanings. Attention is drawn to the importance of political anthropology as a factor in the formation of a unique understanding of the functioning of the state, which is largely determined by ethnographic research priorities. It is noted that from a political and anthropological point of view, the state appears larger than a legal or administrative unit. The article substantiates that political symbols and rituals are of crucial importance for ensuring the legitimacy of the state. According to the logic of the article, the regional socio-cultural specificity is also important, which reveals the anthropological dimensions of acceptable social behavior. In many traditional societies, community decision-making practices have been found to reinforce the idea that governance is a collective responsibility, thus legitimizing local leadership structures. It is revealed that contemporary political anthropologists study power structures to understand how they shape specific relationships between the state and its citizens. The importance of appeal and referentiality in modern political and anthropological studies to the processes of state formation in terms of political ritual, powerful political symbolism, and political and cultural determinism is revealed. The conclusions are presented, according to which the political and anthropological discourse to a certain extent “demystifies” the modernizing pathos of modern statehood. He reduces political and power practices to a series of anthropic reflections.

Key words: political anthropology, political foundations of the state, political ritual, political symbolism, political archetype.